

مارگزیدگی

ویژه مددجویان و خانواده ها

ارائه شده توسط:

اورژانس بیمارستان خاتم الانبیاء شهرستان بافت
فاطمه محمدی نژاد/ کارشناس پرستاری

بیمار گرامی، مارگزیدگی یکی از اورژانس‌های خطرناک و جدی به‌ویژه در مناطق گرم، روستایی و کوهستانی است. آگاهی از اصول اولیه برخورد و مراقبت صحیح می‌تواند جان بیمار را نجات دهد. لطفاً این راهنما را با دقت مطالعه فرمایید.

آشنایی با مارها در ایران

در ایران بیش از ۷۰ گونه مار شناسایی شده که حدود ۱۵ گونه آن‌ها سمی و خطرناک‌اند. مهم‌ترین مارهای سمی ایران شامل:

- مار جعفری *Vipera lebetina* پراکندگی گسترده در ایران، سمی و شایع.
- افعی زنجانی *Montivipera raddei* در مناطق کوهستانی شمال غربی ایران
- مار کبری ایرانی *Naja oxiana* در مناطق شرقی کشور، زهر عصبی بسیار قوی دارد.
- مار شاخدار، مار مارال و گرزه‌مار: از جمله مارهای با زهری خطرناک در مناطق جنوبی، کویری و کوهستانی ایران.

یادآور می‌شود که تمام مارها کشنده نیستند، اما تا مشخص شدن نوع مار و وضعیت بالینی بیمار، همه گزیدگی‌ها باید جدی تلقی شوند.

علائم مارگزیدگی

- درد، تورم و کبودی اطراف محل گزیدگی
- دو سوراخ مشخص نیش روی پوست (گاهی دیده نمی‌شود) • تهوع، استفراغ، تعریق
- سردرد، تاری دید، سرگیجه
- ضعف عضلانی، دشواری در تنفس (در مارهای با سم عصبی)
- خونریزی از لثه یا ادرار خونی (در سم‌های هموتوکسیک)
- افت فشار خون، تپش قلب، کاهش سطح هوشیاری (در موارد شدید)

اقدامات فوری قبل از رسیدن به مرکز درمانی

- حفظ آرامش فرد گزیده و بی‌حرکت نگه داشتن عضو گزیده‌شده در سطح پایین‌تر از قلب
- عدم بستن بالای محل گزیدگی با طناب یا کش
- عدم مکیدن، بریدن یا دست‌کاری زخم
- در صورت امکان، به خاطر سپردن ظاهر مار (رنگ، اندازه، طرح پوست)
- عدم استفاده از یخ یا گرما روی زخم
- نوشیدن مایعات کافی (در صورت هوشیاری و عدم تهوع)
- انتقال فوری به نزدیک‌ترین مرکز درمانی

اقدامات درمانی در بیمارستان

- بررسی وضعیت علائم حیاتی و شدت مسمومیت
- کنترل درد و تورم با داروهای مناسب
- آزمایشات انعقادی، کلیوی، و خونی
- تزریق آنتی‌ونوم فقط در موارد علامت‌دار و با تشخیص

پزشک

- پایش تنفس، کلیه، سطح هوشیاری و علائم عصبی
- بستری و مراقبت‌های حمایتی تا پایدار شدن وضعیت

عمومی بیمار

مراقبت‌های پس از ترخیص

- استراحت کافی و پرهیز از فعالیت سنگین تا چند روز
- مصرف دقیق و منظم داروهای تجویز شده توسط پزشک
- مراقبت از محل گزیدگی جهت پیشگیری از عفونت
- پیگیری منظم توسط پزشک و مراجعه فوری در صورت بروز تورم مجدد، تب، خونریزی یا تنگی نفس

باورهای اشتباه رایج درباره مارگزیدگی

باور اشتباه ۱: بستن بالای محل نیش باعث جلوگیری از پخش سم می‌شود.

واقعیت: بستن عضو باعث کاهش خون‌رسانی، افزایش تورم، نکروز و شدت آسیب موضعی می‌شود.

باور اشتباه ۲: مکیدن یا بریدن محل نیش، سم را خارج می‌کند.

واقعیت: این کار بی‌اثر و خطرناک است؛ ممکن است باعث عفونت شود یا سم وارد دهان فرد نجات‌دهنده شود.

باور اشتباه ۳: ریختن خاک، گیاه، عسل یا داروهای سنتی روی زخم مفید است.

واقعیت: این کار باعث آلودگی و افزایش خطر عفونت می‌شود و روند درمان را مختل می‌کند.

باور اشتباه ۴: گذاشتن یخ روی محل گزیدگی مفید است.

واقعیت: یخ گردش خون را مختل کرده، شدت آسیب بافتی را بیشتر می‌کند.

باور اشتباه ۵: اگر درد کم باشد، نیش بی‌خطر است.

واقعیت: برخی مارها مثل کبری سم عصبی دارند و با وجود درد کم، بسیار خطرناک‌اند.

باور اشتباه ۶: مارهای کوچک یا مارهایی که زنگ صدا ندارند، سمی نیستند.

واقعیت: در ایران مارهای کوچک یا بدون زنگ هم می‌توانند کشنده باشند.

باور اشتباه ۷: می‌توان با مصرف گیاهان دارویی یا نوشیدنی‌های سنتی، سم را خنثی کرد.

واقعیت: این روش‌ها بی‌اثر بوده و تأخیر در درمان علمی می‌تواند عوارض جدی ایجاد کن

منابع

1. UpToDate. Snakebite: Clinical manifestations and management. Last updated 2024.
2. World Health Organization (WHO). Guidelines for the management of snakebites. Geneva: WHO Press; 2016.
3. Tintinalli JE, et al. Tintinalli's Emergency Medicine, 9th ed. McGraw-Hill, 2020.
4. مرکز ملی تحقیقات سم‌شناسی ایران، راهنمای مواجهه با مارگزیدگی، ۱۴۰۰.